

**ОТЗИВ ЗА СЪБИТИЕ**

**XXI НАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ЕТИКА:  
„ЕТИЧЕСКИ ПРОЦЕСИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД  
ИНСТИТУЦИИТЕ“**

ЛЮБОСЛАВА КОСТОВА

*Институт по философия и социология, Българска академия на науките, България*

kostova.lyuboslava@gmail.com

**EVENT REVIEW**

**XXI<sup>st</sup> NATIONAL CONFERENCE ON ETHICS:  
“ETHICAL PROCESSES AND CHALLENGES FOR INSTITUTIONS”**

LYUBOSLAVA KOSTOVA

*Institute of Philosophy and Sociology, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria*

На 6 и 7 ноември 2025 година се проведе двадесет и първото издание на ежегодната Национална конференция по етика (НКЕ). Тази година събитието, организирано от секция „Етически изследвания“ на Института по философия и социология към Българска академия на науките, бе посветено на темата за етическите процеси и предизвикателства пред институциите. То събра в рамките на двудневния научен форум 24 участника, представители на философията, социологията, демографията, медицината, културологията и антропологията. Те изложиха своите доклади, разделени в 5 панела общо и за двата конферентни дни. Всеки доклад бе с продължителност 15 минути, като всеки панел приключваше с 30 минутна дискусия върху проблематиката на съдържанието им. Взеха участие учени от ИФС-БАН, ТУ-София, УНСС, СУ, НБУ, МУ-Варна, МУ-Плевен, УАСГ, УНИБИТ, Център за исторически и политологически изследвания, Център за демографски обучения и изследвания, Център за алтернативни грижи за деца, НФСГ, Holon Institute of Technology, Israel, Bar-Ilan University, Israel. Работните езици на конференцията бяха български и английски.

Събитието бе тържествено открито с поздравителен адрес от проф. дфн Богдана Тодорова, заместник директор на ИФС- БАН. Тя подчерта значимостта на ежегодната, национална конференция по етика за развитието на етическата общност и изследвания в страната. Организаторите изразиха радостта и удовлетворението си от факта, че традицията с провеждането на националните конференции по етика продължава и поздравиха всички участници.

Първият панел на конференцията на 6 ноември бе модерирал от гл. ас. д-р Иван Миков. В него бяха изложени докладите на: проф. д-р Даниела Сотирова на тема „Общи етически стандарти в институциите: специфика и предизвикателства“, разглеждащ понятието институционална етика и ролята на ценностите в публичните организации като морални агенти; проф. д-р Валентина Драмалиева на тема „Общи етически стандарти в институциите: специфика и предизвикателства“, очертаващ не само спецификата на общите стандарти в институциите, но и пространствата, пораждащи етически конфликти: културните различия на обществената среда, нееднозначното влияние на дигиталната среда, разрива между лични и професионални морални убеждения; проф. д-р Максим Мизов бе възпрепятстван да изложи доклада си „Закодираната аморалност на институциите“, но текстът му ще може да бъде прочетен в следващия брой на списание „Етически изследвания“; проф. дфн Стоян Ставру представи доклад на тема „Съвременните институции на съвестта: добродетелите и съдебният процес“, изследващ трансформациите на съвестта в късно модерния съдебен процес през концепцията за „реалистичната съвест“ на Карен Хорни и идеята за „празния Аз“ на Филип Кушман, чрез които добродетелта се превръща в перформативна видимост, а съдебният процес в спектакъл.

По-нататък панелът продължи с участието на доц. д-р Михова и проф. дфн Найденова с докладът им посветен на „Предизвикателствата относно институционализирането на демографския проблем и произтичащите отговорности за бъдещето на България“. В центъра на изследването бе разгледано състоянието на институциите, споделящи отговорностите за посрещане на демографските предизвикателства и неблагоприятните тенденции относно изграждането и функционирането им. Панелът приключи с доклада на д-р Емилия Войнова, посветен на „Хоризонталната държавна демографска политика в България – етически аспекти

на институционалното и междуинституционално взаимодействие и сътрудничество при нейното реализиране“, операционализиращ общи критерии за анализ и оценка както на собствено демографските, така и на етическите аспекти на дейностите и взаимодействията между институциите за постигане на основната цел на националната демографска стратегия.

Първият панел завърши с ползотворна дискусия, открояваща значими въпроси към представените тези и създаваща възможност за постигане на взаимно-значими връзки помежду им.

Вторият и последен за деня панел, бе модерирал от гл. ас. д-р Гергана Мирчева. Бяха представени четири доклада: „Учреждение и длъжности“ на проф. Иван Колев, засягащ „философията на учреждението“ като атрибут на човешката социалност, „Механизмите за контрол на достъпа като пречка пред участието на деца в изследвания в България“ на Евгения Тонева, анализиращ системните и етични предизвикателства, с които се сблъскват изследователите в социалната сфера в България в опитите си да включват деца, с които работи системата за закрила на детето, в изследователските си дейности. Третият участник бе доц. д-р Силвия Серафимова с доклада си, изследващ етичните проблеми, свързани с употребата на ИИ при въвеждането на универсалния базов доход („Етически проблеми при въвеждането на универсалния базов доход, свързан с употребата на ИИ“). Панелът завърши с доклада на д-р Красимир Киров „Социалните мрежи в контекста на развитието на тоталитаризма и демокрацията“, разглеждащ прякото влияние на социалните мрежи върху политическия живот и настроенията.

Първият конференстен ден приключи с дискусия върху измеренията на разглежданите от авторите проблеми и очерта насоките за тяхното концептуализиране.

Вторият ден от конференцията започна с третия панел, модерирал от доц. д-р Силвия Серафимова. Тематично повечето доклади тук бяха ангажирани с етичните предизвикателства и институционални трудности в здравната практика. Първият доклад, озаглавен „Институционални проблеми в българското здравеопазване в контекста на етическия принцип на справедливостта“ бе представен от доц. д-р Мартин Мирчев. Основен акцент тук бяха неравенствата по отношение достъпа до здравеопазване, наблюдения върху институционалната му организация и разбирането за

социална справедливост. Акцент на следващия доклад бе уязвимостта, представена чрез темата „От обидната дума до етичния конфликт: комуникацията в болничната среда и нови измерения на уязвимостта“ от гл. ас. д-р Атанас Анов. Докладът въведе нов прочит на понятието „пациентска уязвимост“, съчетавайки уязвимостта и овластяването на пациента и гарантирането както на неговата, така и на лекарската автономия и достойнство. Ас. д-р Аглия Денкова продължи тематичната линия за значението на комуникацията лекар-пациент с доклада си „Отвъд диагнозата: пациентът като човек“, изтъквайки необходимостта от възприемането на пациента по холистичен начин. Панелът бе допълнен и с доклада на гл. ас. д-р Маргарита Габровска-„Парадокси в детското здравеопазване в България: “[...]Тия, които грешат между добро и зло, правят това поради липса на знание”, засягащ важната тема за системните пробиви в детското здравеопазване: едновременното наличие на висока експертна компетентност и ограничен достъп до здравни специалисти, съчетанието на високотехнологична апаратура с недостиг на работещи в системата, интерпретирайки тези и други противоречия като резултат от институционално и социално незнание. След това д-р Иван Колев представи доклада си „Superdoc, телемедицина и AI: етически предизвикателства пред връзката лекар-пациент“, в който дигитализацията на здравния сектор в България променя съществено отношението лекар-пациент, поставяйки и други етични дилеми: баланса между технологичната ефективност и човешката грижа, както и въпроса за отговорността при допускането на грешки на алгоритми. Панелът завърши с доклада на д-р Александър Величков за „‘Лекото‘ дигитално пристрастяване: етика и регулации“, в който основно твърдение е, че „лекото“ пристрастяване (soft addiction) към дигитални технологии е сяпа петно в дигиталната етика. В доклада има предложени три вида регулации относно преодоляването му: 1) спазване на потребителското право за информация 2) забрана за въвеждането на пристрастяващи дигитални технологии в училищното образование; 3) спазване на принципа, че дигиталните продукти задължително трябва да дават избор на потребителя да изключва пристрастяващите им функции.

След последния за панела доклад протече интензивна дискусия относно необходимостта от обратна връзка в медицината, подобряване на комуникационните умения на медицинския персонал, значението или отсъствието на емпатия в

отношенията лекар-пациент, особеностите на употребата на AI в практиката и формите на „леко“, дигитално пристрастяване.

Конферентният ден продължи с четвърти панел, модерирани от гл. ас. д-р Александра Трайкова. Чрез видеоконферентна връзка се включиха участниците от Израел – д-р Дрор Малка и Нуфар Авитал. Те представиха своя доклад „Семейството като морална институция: качеството на родителските взаимоотношения и невронните основи на социалното развитие в детска възраст“. В изследването им се проучва дали качеството на родителските взаимоотношения - жизненоважен аспект на семейния живот, оказва влияние върху невронните основи на социалното развитие на бебетата. Резултатите показват, че ежедневното взаимодействие между родителите оказва количествено измеримо въздействие върху развитието на мозъка на детето. От етична гледна точка качеството на родителските взаимоотношения е не само предиктор на резултатите от развитието, но и морално задължение, което формира първите срещи на децата със справедливостта, грижата и отговорността. В частност подобен тип изследвания биха могли да бъдат съотнесени към етиката на човешкото подобрене и идеята за качество, както на родителите, така и на децата. Като илюстрация на тази идея, но в по-различен контекст и перспектива бе и втория доклад от панела: „Програмата за мозъка на ЦК на БКП (1984-1989) – културно наследство и институционална памет. Етични или методологични предизвикателства?“ на доц. д-р Румен Петров. В него, изследователят представи опита от проучванията си (архиви и устна история) върху Програмата за комплексно изследване на човека и неговия мозък на ЦК на БКП от 1984-1989 г. Бяха очертани възможните слепи петна в институционалната памет на академични, образователни, професионални институции и общности у нас, както и възможните причини за и последствия от това. Предварителна хипотеза на изследването бе понятието за потенциалната корпоративност на био-психо-социалното у нас и кризата на социалната справедливост след 1990. Подобна бе и тематиката на следващия доклад на гл. ас. д-р Гергана Мирчева, озаглавен „Минималната мозъчна дисфункция“ и мултиинституционалната програма за оптимизиране на интелектуалното развитие на децата в България през 80-те години“. Тук акцентът бе върху идеята за отклоняващо се детско поведение и интелектуално развитие в резултат на минимални мозъчни дисфункции, разгърната интензивно в България през 80-те години на миналия век. В

доклада си, авторката поставя важния въпрос дали различни проявления на минималната мозъчна дисфункция (хиперактивност с дефицит на вниманието) могат да се разглеждат като форми на медикализация на социална дисфункция и оттам като форми на дискриминация и стигматизация спрямо определени „рискови“, т.е. уязвими групи. Изследването откроява институционалните сраствания на наука и политика, както и етическите рискове от този, по същество социално-инженерен проект.

Панелът продължи с доклада на д-р Мария Велева: „Дигитализацията като гарант за прозрачност и отчетност в образователната система: Дигитален инструмент за мониторинг на приобщаващото образование“, който анализира предизвикателствата пред МОН и българските образователни институции свързани с приобщаващото образование в контекста на дигитализацията, т. е. на възможността за изграждане на цялостна система за мониторинг на приобщаващото образование, както и за устойчиво развитие и прилагане на политики, базирани на данни. Докладът представи като ключов проблем, който засяга отговорността и прозрачността на отговорните институции, липсата на централизирана система за събиране, обработка и анализ на специфични данни за учениците със СОП и посочи необходимостта от създаване на такава. Панелът приключи с участието на гл. ас. д-р Илия Тодоров и темата му „Присвоеното от света дете. Ролята на семейната институция в изграждането на психо-моралната конституция на човека. Семейство или социум, Едип или Анти-Едип: полемиката Фройд – Делюз и Гатари“, в която ученият защити полемиката между Фройд и Делюз и Гатари, относно значението и произхода на семейната институция.

След края на представянето си, автори и присъстващи на конференцията обмениха своя опит и идеи за развитието на разглежданата тематика и създадоха нови интердисциплинарни пространства помежду им.

Последният, пети панел бе модерирал ас. д-р Аглая Денкова. Бяха представени три доклада, като първият бе изследването „Имигранти, религиозна етика и религиозни институции в България: антропологично изследване (2014-2025 г.)“ от проф. д-р Жоржета Назърска, и гл. ас. д-р Светла Шапкалова. Докладът разгледа отношението на религиозните лидери на традиционните вероизповедания в България (православни, католици, протестанти, евреи и мюсюлмани) към имигрантите, пристигнали в периода

2014-2025 г., проучвайки възприемането на имигрантите (бежанци, временно и постоянно пребиваващи) от високорелигиозните елити.

Вторият и предпоследен за деня доклад бе на гл. ас. д-р Камелия Петкова на тема „Институционална стигма и морално изключване: Ромските гета като етически граници в управлението на градската среда (случаите на Лом, Асеновград и Русе)“. В него авторката изследва ромските гетоизирани структури в три български града – Лом, Асеновград и Русе – като пространства, в които се проследяват прояви на институционална стигма и морално изключване. Вместо да бъдат интегрирани в градската тъкан, тези територии често се възприемат като „зони на другост“ – извън обхвата на устойчиво планиране и трайна публична отговорност. В този контекст ромските гета могат да се разглеждат като етически граници на града – пространства, в които публичните институции не изпълняват пълноценно своите ангажменти към достойнство, равенство и участие.

Конференцията завърши с доклада на гл. ас. д-р Любослава Костова, посветен на случващото се в Газа като вид етически експеримент: „Отвъд етиката: „Газа“ институции на грижата vs институции на забравата“. Тогава, когато немислимото бъде възможно идва ред на потребността от рефлексия като в конкретния случай тя няма как да бъде другаде, освен отвъд етиката. Парадоксално, именно в Газа, етиката откри своето човешко лице, а страданието-съкровен смисъл. Именно там човешкостта беше унижена, оскърбена и въздигната отново.

Дискусията даде възможност да бъдат представени различни и допълващи етическото гледни точки през призмата на значимата уязвимост. За двацет и първа година националната конференция по етика успя да събере на едно място както представители на етическата общност в България, така и изследователи, изкушени от етичните параметри на собствените си професионални полета. Многообразието на представената тематика и открояването в нея на ясни, изследователски гласове бе впечатляващо. Ползотворната среща и труд на изследователите ще намери своето естествено продължение на страниците на списание „Етически изследвания“ в два поредни негови броя. Остава удовлетворението и надеждата за нови етически предизвикателства и срещи.